

Een reis naar Mocha

D. Kranen

COLOFON

ISBN
978-90-811951-0-2

NUR-code
691

NUR-omschrijving
Europese overzeese expansie

Uitgever:
D. Kranen
Molenstraat 73
6712 CT Ede
telefoon 0318-693803
e-mail adk@solcon.nl

Taal
Nederlands

Prijs
€ 10,-

Afbeelding omslag:
Zicht op de rede en de stad Mocha

Een reis naar Mocha

JOURNAAL VAN DE
'REYSE VAN BATAVIA OVER
MALLABAER NA MOCHA'
in de jaren 1705 & 1706

Uitgegeven en voorzien van een
inleiding en aanvullende informatie door
Dick Kranen

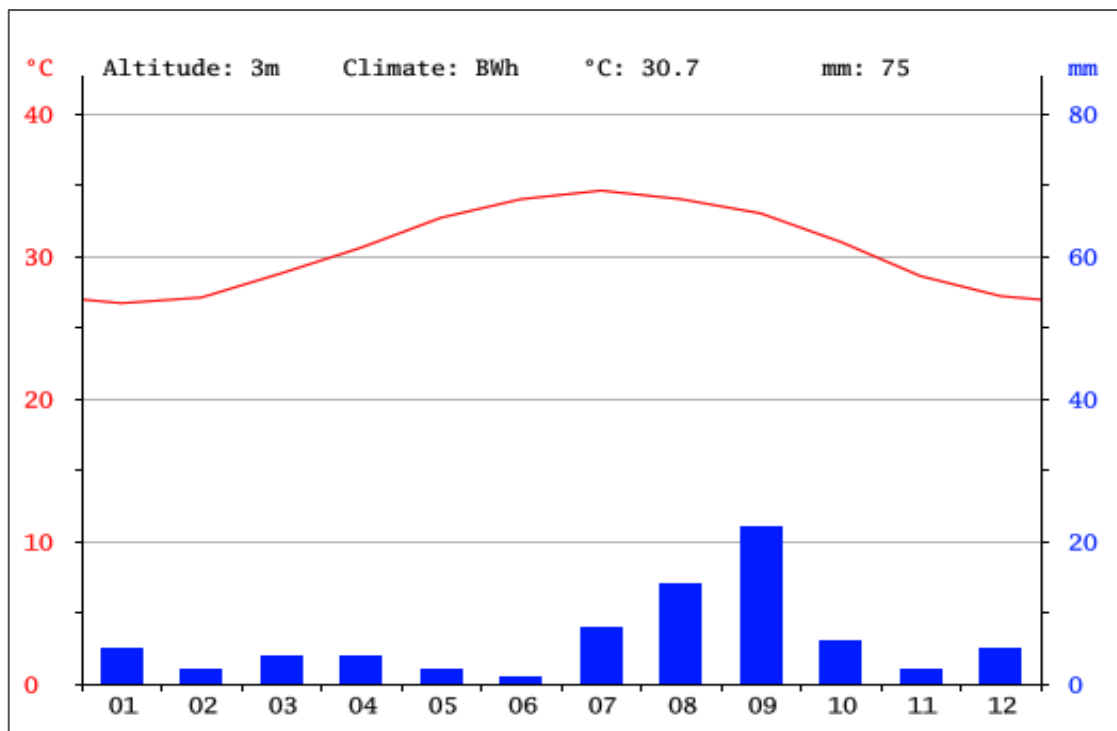
Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	5
<i>Het klimaat in Mocha</i>	6
Voorwoord	8
Inleiding	9
<i>Korte geschiedenis van Mocha</i>	9
<i>François Valentijn</i>	9
<i>Pieter van den Broecke</i>	10
<i>Levensverhaal van Pieter van den Broecke</i>	10
<i>Eerste periode in Mocha (1618-1623)</i>	11
<i>Tweede periode in Mocha (1626-1655)</i>	12
<i>Derde periode (1697-1756)</i>	12
<i>Ruïne VOC-locatie gevonden</i>	13
<i>Bronnen</i>	13
(Hertaald) Rapport van de (onder) kooplieden	14
<i>Vertrek van de rede van Batavia</i>	14
<i>Tussenstop in Goa, de eerste deserteurs</i>	15
<i>Aankomst op de rede van Mocha</i>	15
<i>Aan land in Mocha, ontmoeting met de gouverneur</i>	16
<i>De handel in Mocha</i>	17
<i>De koffiehandel</i>	18
<i>Problemen met een aantal Borase kooplieden</i>	19
<i>Briefje aan Willem Six</i>	20
<i>Zieke schepelingen</i>	20
<i>De verkoop begint</i>	21
<i>Voortgang in de aankoop van koffiebonen</i>	22
<i>Ballast in de vorm van zout</i>	22
<i>Twee galjoten van de Compagnie beroofd</i>	22
<i>De Ormus Martsjeut</i>	23
<i>In Mocha gearriveerde schepen</i>	23
<i>De Nosse Signora de Piedade das Sjagas</i>	24
<i>Deserteurs</i>	25
<i>Chirurgijn Otto Muller naar het hof</i>	25
<i>Ontvangen geschenken</i>	26
<i>Afwikkeling van de handel</i>	26
<i>Vertrek uit Mocha</i>	29
<i>Onder zeil, ontmoeting met kapers</i>	30
In 't schip Oosterstein	38
In de Stad Mocha	45
<i>21 december, aankomst op de rede van Mocha</i>	45
<i>1 januari 1706</i>	50
<i>29 juli, vertrek van Mocha</i>	91
Rapport gedaan door de onder-coopluyden	98
<i>Geraadpleegde literatuur</i>	126
Over Ketelaar	127
Over koffie	129
<i>Koffie geleverd aan de Compagnie door de onder Batavia vallende landen en regentschappen, 1721-1800 [bron Koloniaal Profijt, ontleend aan De Haan I 1910: 920-924]</i>	129
Korte voorgeschiedenis van de handel in koffie	130
<i>Een citaat uit het Aardrijkskundig – en Statistisch Woordenboek van Ned.Indie, Amsterdam, 1863, pag. 167 ev.</i>	130
<i>In het proefschrift van W.K. Huitema lezen we het volgende</i>	130

<i>Encyclopaedie</i>	131
<i>Koffie-cultuur in Ned. Indie (C.J.J.van Hall, Den Haag, 1946)</i>	131
<i>De Koffiecultuur van J. Hagen (Haarlem, 1914)</i>	132
<i>Uit: Priangan van F. de Haan</i>	133
Kapingen	134
<i>Inleiding</i>	134
<i>Over de thuishaven van de Curieux en de Diligent, Saint Malo:</i>	135
<i>Hierna volgt enige informatieve over kapingen ten tijde van het besproken Journaal. Vooral de kaping van De Overwinnaar krijgt aandacht.</i>	136
<i>VOC Archief, toegang 1.04.02, inv. nr. 8991 van Malabar 19 november 1705, folio 179 e.v.</i>	136
<i>Uit 1.04.02 inv. nr. 8924</i>	136
<i>VERKLARINGH der gemene gemeene scheeps overheden, van het door de France genomen schip De Overwinnaar van Middelburgh naar Batavia gedestineert</i>	137
<i>Uit het reisverslag van Jean de la Roque</i>	140
<i>Vlagvertoon</i>	142
<i>Hoge temperaturen</i>	143
Reizen van het schip Oosterstein	146
Index	148
Bibliografie	154

Het klimaat in Mocha

[Bron: En.Climate-Data.org/location/30007/]

De illustraties

Pagina	Beschrijving	Herkomst
9	Plan de Ville de Moka	Jacques Nicolas Bellin (1764)
10	Pieter van den Broecke	Frans Hals
13	Resten Hollandse Factorij in Mocha.	Foto J. Boomgaard (1998)
14	Tekening Pinas	Uit: Nic. Witsen, Aloude en Hedendaeghsche Scheepsbouw en Bestier (1671)
15	Kaartje Voor Indië	VOC-Kenniscentrum
17	Zicht op de rede en stad Mocha	Olfert Dapper, Naukeurige beschrijving van Asië (1680)
24	Kaart Gujarat, deelstaat van India	www.gopixpic.com
31	Zeilplan brigantijn	Wikipedia
32	Golfstromen in de Indische Oceaan	idem (gyre)
37	Rede Batavia	Atlas Mutual Heritage
39	Afbeelding van het eiland Krakatau	idem
40	Cochin	Coenraet Dekker (1682)
42	Zicht op Straat Bab el Mandeb	Satellietfoto Nasa
45	Mocha	Joannes van Keulen (1753)
53	De kuststrook van Malabar	Wikipedia
61	Maskate	Sigmund Gabriel Hipschken (ca. 1680)
65	Suratte	Francois X. Habermann (ca. 1780)
70	De vrijdagmarkt van Bayt al Faqih	Traveladventures
72	Calicut	Georg Braun en Franz Hogenberg, Civitates orbis terrarum (1572-1598)
78	Kamelen in Bayt al Faqih	Bernard Gagnon (1986)
81	Kaart Yemen	Wikipedia
82	Koffieeelgebieden in Yemen	Sweet Maia's Coffee Cupping Review
83	Cananoor	Uit: Valentijn's Nieuw Oost Indien (1724-1726)
86	Pagina uit monsterboek	Archief VOC, toegang 1.04.02, inv. 3558, pag. 632
91	Aden	I.A. Boener (1689)
99	Goa	Johannes Vingboons (1665) AMH 6152
102	Japans staafkoper	Rijksmuseum het Kon. Prentenkabinet
127	Joan Josua Ketelaar	UB Utrecht
127	Titelpagina Instructie Grammatica	idem
130	Hendrik Zwaardecroon	Wikipedia
131	Koffiestruik met bessen	Mens en Gezondheid.infonu.nl/gezonde voeding
141	Afrika e.o. in verband met kaping in de buurt van Ascension	Wikipedia
142	Oost Afrika in verband met achterlating Hollanders op Sint Mauritius	idem
144	Zicht op de Pieter Bothhaven en -Piek	Naar John Corbett (1822-1893)
145	Zicht op het huidige Saint Malo	Wikipedia

Voorwoord

Het doel van de hier beschreven reis was het kopen van koffie in Mocha.

Dat geschiedde in opdracht van de Raad van Indië.

De hoeveelheid koffie waarna gestreefd moest was bedroeg 400.000 pond¹). Deze hoeveelheid is niet gehaald, er werd slechts 285.400 pond ingekocht.

De oorzaken hiervan worden zowel in het Rapport als het Journaal beschreven.

In het hertaalde Rapport van de Onder-Kooplieden Ketelaar en Van der Needen zijn de gegevens van de diverse genoemde zeelieden niet opgenomen. Daarvoor kunt u terecht in de transcripties van zowel het Rapport als het volledige Journaal

In het getranscribeerde Journaal wordt in voorkomende gevallen verwezen naar het Rapport van de onderkooplieden indien er een verschil is geconstateerd.

Naar aanleiding van een poging tot kaping van de Oosterstein tijdens de retourvaart naar Batavia is er een apart hoofdstuk toegevoegd over de geslaagde kaping van de OVERWINNAAR door de Fransen.

---

¹ 1 pond = 494 gram (Amsterdam)

Inleiding

Korte geschiedenis van Mocha

Mocha (Al-Mokha of Al-Mukha) is een havenstad in Yemen aan de Rode Zee, beroemd om de koffiesoort *Mocha* die naar de stad is vernoemd.

Mocha werd gesticht in de 14e eeuw. Van de 15e tot in de 18e eeuw was het de belangrijkste handelsplaats voor koffie in de wereld.

Tot op de dag van vandaag staan de Mocha koffiebonen nog bekend om hun sterke, cacao-achtige, smaak.

De Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) had gedurende een aantal jaren in de 17e en de 18e eeuw een factorij in Mocha.

Ook de Britten, Fransen en Denen hadden handelsposten in dese stad. (zie *Plan de Ville de Moka* hiernaast)

De stad maakte deel uit van het Ottomaanse Rijk tot het in 1636 een onafhankelijke staat werd.

Die situatie duurde tot 1849 toen de Turken de stad weer in handen kregen.

In 1918 werd Yemen een zelfstandig koninkrijk.

Mocha had het monopolie op de koffiehandel tot de VOC eind 17e eeuw enkele koffieplantjes uit Yemen smokkelde en koffie begon te kweken op Java. Met de opkomst van de koffieplantages in Azië en Zuid-Amerika begon de neergang van de stad. In 1839 verplaatsten de Britten hun regionale hoofdkwartier van Mocha naar Aden, een voorbeeld dat werd gevolgd door andere Europese naties.

Tot de 19e eeuw diende Mocha als haven van Sanaa, de hoofdstad.

Vandaag de dag is Mocha een onbeduidende haven, en is Aden de belangrijkste havenstad in Yemen.

François Valentijn

François Valentijn (1666-1727) schreef begin 18e eeuw over alle gebieden waar Nederlanders actief waren. Valentijn was predikant op Ambon en Banda.

Op basis van de kennis die hij tijdens de reizen van en naar Indië, tijdens zijn verblijf in Indië en nadien had opgedaan, heeft hij zijn magnum opus geschreven: *Oud en Nieuw Oost-Indiën*.

Hij gebruikte daar bij ook de publicaties van de chirurgijns Wouter Schou ten¹ en Nicolaas de Graaff², onuitgegeven documenten van de Compagnie, manuscripten van Rumphius³ en informatie van Willem Adriaan van der Stel⁴.

Dit werk bestaat uit vijf delen met in totaal 5.144 bladzijden en 1.050 illustraties en geeft een vrij

gedetailleerd overzicht van de geschiedenis en de activiteiten van de VOC. Hij schreef dus over alle gebieden waar de Nederlanders handel dreven, maar eilanden en kusten staan op de voorgrond. Het bevat allerlei geografische, historische, juridische, politieke, en botanische beschrijvingen.

Over Mocha vinden we het een en ander in Deel V, Hoofdstuk 4, pagina's 180-198 onder de titel '*Van MOCHA, en ons Comptoir*⁵ aldaar'.

De hier onderstaande gegevens zijn echter afkomstig van de VOC

Op deze (deel) plattegrond ziet u **buiten** de muren van de stad de kwartieren van Somaliërs (rechts boven het midden) en Joden (rechtsboven). De begraafplaats van de Europeanen bevond zich net buiten zicht, links. Jacques-Nicolas Bellin: *Plan de la Ville de Moka*, from: *Le petit atlas maritime...*, Vol. III, pl. 20, Paris 1764. De handelspost van de Nederlanders bevindt zich bij **C**, op de kaart linksboven bij **D**.

site:

- 1 Wouter Schouten (1638-1704) Oost-Indische voyagie, 1e druk 1676, 2e druk 1708
- 2 Nicolaus de Graaff (1619-1688) Reizen van Nicolaus de Graaff, 1e druk 1701, 2e druk 1704
- 3 Georg Everard Rumphius (1627-1702): diverse publicaties over de flora en fauna van Ambon e.o.
- 4 Willem Adriaan van der Stel (1664-1733): heeft geen betrekking tot Mocha
- 5 Comptoir: kantoor, vestiging, factorij

[www.vocsite.nl/geschiedenis/handelsposten/mocha]

Pieter van den Broecke

'Op 17 augustus 1614 bereikte Pieter van den Broecke als eerste Nederlander de stad Aden met het jacht *Nassau*. Hij was tijdens de thuisreis, nu de retourvloot toch min of meer in de buurt was, door Gerard Reynst¹ naar de Rode Zee gezonden om de handelsmogelijkheden te onderzoeken. Op 2 augustus verliet hij de vloot.

In die tijd waren Aden en het westelijker gelegen Mocha, Turks gebied. Aden en vooral Mocha, dat overigens later dan Aden als handelsstad opkwam, werden gezien als het belangrijkste handelscentrum in dat gebied. Mocha was de bakermat van de koffieverbouw en -handel.

Omdat Van den Broecke geen brief van het hof van de Sultan in Constantinopel bij zich had en ook weinig lading meevoerde vertrouwde de gouverneur, die hem overigens vriendelijk ontving, het niet en werd het aan Van den Broecke niet toegestaan hier handel te drijven.

Daarop vertrok hij naar het onafhankelijke staatje Shihir, 600 km ten oosten van Aden, waar het Van den Broecke wel lukte om handel te mogen drijven met de weinige lading die aan boord was. De vorst daar hoopte dat de handelsactiviteiten van de Hollanders het staatje voorspoed zou brengen. De vorst stelde zelfs een goed huis ter beschikking. De afzetmarkt in Shihir zou uiteindelijk echter te klein blijken te zijn zodat het hier nooit tot een permanente vestiging is gekomen. Na de verkoop van de lading bleven drie VOC-dienaren, waaronder Antoni Claasz. Visscher, in Shihir om de taal te leren terwijl de *Nassau* verder ging. Na vertrek uit Shihir ging Van den Broecke naar Catsinni aan de monding van de Rode zee. Hij werd goed onthaald door de koning ter plaatse maar omdat bleek dat de koning een vriend van de Portugezen was en een vijand van de Turken, leek het Van den Broecke wijzer om hier geen mensen achter te laten, hoewel dat wel toegestaan werd. Na een vriendelijk afscheid vertrokken de Hollanders weer naar Bantam. Een jaar later zou Van den Broecke opnieuw met het schip *Nassau* naar Shihir gaan. Toen Van den Broecke op 8 januari 1616 weer terugkwam besloot hij onderkoopman Wouter Heute met koopwaar in Shihir achter te laten en met de twee nog in Shihir aanwezige compagniesdienaren, Antoni Visscher en Abra-

ham Crabbe, naar Mocha te gaan. Op 15 januari ging hij voor Mocha tussen ongeveer 30 grote en kleine Indische, Perzische en Arabische schepen voor anker. De Hollanders zorgden wel voor commotie want zij waren de eerste Europeanen die daar kwamen. Van den Broecke werd bijzonder vriendelijk door de landvoogd² onthaald. Met hem sloot Van den Broecke een overeenkomst voor het belasten van de handel en al de volgende dag werden flink wat goederen voor een goede prijs verkocht. Op 6 maart kwam een karavaan van Aleppo en Suez aan met handelswaar. Met toestemming van de landvoogd werd de vlag geheesen op de logie³. Om daar een comptoir te kunnen vestigen moesten zij toestemming hebben van de bassa⁴ (de pasja of onderkoning) die in Sana, 55 mijl ten noordoosten van Mocha, resideerde. Op 21 maart werd Van den Broecke aan het hof ontboden. Met onderkoopman Jan Arendszoon, een trompetter en twee soldaten vertrok hij de volgende dag naar Sana. Ook de bassa was bijzonder vriendelijk maar kon zonder toestemming van de sultan van Turkije geen toestemming verlenen voor het vestigen van een permanent comptoir. Intussen is in Mocha wel handelgedreven en na gedane zaken is Van den Broecke op 7 juli 1616 met alle andere Nederlanders na een hartelijk afscheid vertrokken naar Shihir, waar immers een comptoir was.

Hoewel de koning hem zeer goede zaken aanbood heeft Van den Broecke het comptoir in Shihir toch opgeheven waarna hij via Surat, Malabar en Ceylon naar Bantam is gegaan.

Levensverhaal van Pieter van den Broecke

Van den Broecke heeft wel een zeer avontuurlijk leven geleid volgens de gegevens uit het *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*:

BROECKE (Pieter van den), geboren te Antwerpen op 25 februari 1585, overleed op 1 dec. 1640 voor Malakka. Hij was de zoon van Pieter (later

2 Hasan Agha

3 Logie: gebouw dat door kooplieden van een zekere natie in een vreemd land in gebruik is voor de handel (als kantoor, magazijn enz.), voor bijeenkomsten, eventueel ook voor andere doeleinden

4 Dja'far

1 Gouverneur Generaal gedurende de jaren 1614 en 1615

koopman te Hamburg) en Maiken de Morimont.

Zijn eerste reis maakte hij naar Kaap Verde in 1605-06, als ondercommies voor het huis Elias Trip, de tweede in 1607-09 naar Angola en Congo, als ondercommies van Jacob Niquet (zwager van Gouverneur Generaal Reynst); de derde en vierde in 1609-12 naar Angola, als eerste commies van dezelfde.

In zijn reisbeschrijving vindt men de bijzonderheden terug; in die van de vierde o.a. betreffende Loango. Veel belangwekkender echter zijn de reizen naar Oost Indië in 1613-1629.

Hij werd er heengezonden als opperkoopman met de vloot van Reynst en knoopte handelsbetrekkingen aan in enkele Rode-zee-havens (Aden, Mocha enz.), leidde de verdediging van het fort Jakatra tegen de met de Engelsen verenigde Javanen in 1618-19.

Later werd hij door Jan Pietersz. Coen als Opperkoopman naar Suratte (Voor Indië) gezonden, waar hij als directeur van de handel in Hindoestan en Perzië tot 1629 bleef.

In Batavia teruggekeerd werd hij commandeur van de retourvloot, waarmede hij in juni 1630 het vaderland bereikte. Enige jaren later keerde hij naar O.I. terug, waar hij het beleg van Malakka leidde en, waar hij stierf vóór de inneming van die stad.

Eenvoudig, ongeunsteld, zonder geleerdheid, toont hij zich in zijn scheepsjournalen zoals hij was; de verteller blijkt een juist oordeel te bezitten en vertelt slechts merkwaardige zaken.

Zijn portret is geschilderd door Frans Hals en gegraveerd door den Haarlemse graveur Adriaan Matham. Zijn zinspreuk was: *Een uur betaelt het al*. Hij is ongehuwd gebleven.

Dit is die Van den Broeck die Parssen deed verwonderen,

Dien eerst den Batavier op 't Roode Meyr quam donderen,

Die bij den Arabier en Indies vasteland,

Het eerst voor 't Hollandsch volck den handel heeft geplant.

Eerste periode in Mocha (1618-1623)

In 1618 is er toestemming verkregen van de Turkse autoriteiten om zowel in Mocha als Aden een kantoor (factorij) te vestigen. In 1620 werd die in Mocha gesticht.

Nadat de *Samson* in 1621 van Mocha was vertrokken naar Suratte heeft het schip, geheel vol-

gens haar instructies, bij het eiland Babelmande (Perim) vijf schepen genomen en geplunderd. Willem de Milde was in Mocha achtergebleven als vertegenwoordiger van de VOC om de goederen te verkopen.

De achtergebleven Hollanders werden gevangen genomen en zeer wreed behandeld (waarschijnlijk in verband met het plunderen van de vijf schepen). In maart 1623 kwam de *Heusden* met koopman Visnig bij het eiland Perim in de Straat van Babel-Mandeb maar hij was daar niet welkom vanwege de genoemde affaire De Milde waarop het schip volgens de instructie verder voer naar Perzië waar het in juni 1623 bij Ormus aankwam.

Door de conflicten met de Turkse pasja en omdat het comptoir niet aan de verwachtingen van de Heren XVII voldeed, werd de factorij in Mocha eind 1623 al weer opgeheven.

Tweede periode in Mocha (1626-1655)

Desondanks werden er op 10 april 1626 nog zeven schepen vanuit Surat naar Mocha gezonden: de *Mauritius*, *Oranje*, *Walcheren*, *Gouden Leeuw*, *Hollandia*, *Engelse Beer* en de *Goede Fortuin*. De *Goede Fortuin* zonk bij de terugkeer naar Surat al bij het uitlopen van de Rode Zee op 23 december 1626.

Toen in 1635 de Turken verdreven waren bezochten vanaf 1638 VOC-schepen met regelmaat Mocha, maar de handel viel tegen en werd in 1655 weer gestaakt.

Pas in het begin van de 18e eeuw begonnen de Europeanen echt belangstelling te krijgen voor koffie. Tot die tijd was de afzetmarkt van de VOC voor koffie gelegen in Zuid- en Oost-Azië.

De handel kwam toch niet echt goed van de grond. De Vereenigde Oostindische Compagnie moest concurreren met een eeuwenoud handelsnetwerk dat het gehele gebied rond de Indische Oceaan omspande.

De VOC kon, evenals haar Portugese voorganger, geen plaats veroveren in dit netwerk omdat zij niet over de juiste contacten beschikte.

Derde periode (1697-1756)

Aan het eind van de 17e eeuw werd de handel in Mocha opnieuw opgepakt. Omdat zij wisten dat de VOC schepen vanwege de moesson bij gunstige wind moesten vertrekken, konden de Arabische handelaren aanvankelijk hoge prijzen vragen. Maar toen er in Mocha een permanente vestiging kwam, kon de VOC gunstiger prijzen bedingen. In 1697 kwam die permanente vestiging er en sloot de VOC een handelsverdrag met de vorst van Yemen. De factorij was tot in 1756 in bedrijf.

Opperhoofden van Mocha

De opperhoofden hadden de rang van onderkoopman.

Hoofden:

- 1657-1659 Justinus Weins
- 1676-1679 Justinus Weins (2e periode)
- 1696-1701 Nicolaas Welters (Velters)
- 1707-1708 Johan Josua Ketelaar

Residenten:

- 1708-1710 Christiaan van Vrijbergen
- 1710-1714 Hendrik Willems. van der Burgh
- 1714-1715 Petrus Adolphi (Adelphi)
- 1715-1718 Abraham Pantser (Panser)
- 1718-1721 Joan van Leeuwen
- 1721 Arnold van der Cruyce
- 1721 Dirk Meeuwiszoon
- 1722-1724 Jacobus van Steenwijk
- 1724-1729 Johan Elias van Mylendonk
- 1729 Johannes Groengraft
- 1732 Willem van den Berg
- 1732-1733 Nicolaas Duyt
- 1733-1739 Willem van den Berg

Ruïne VOC-locatie gevonden

In de oude koffiestad Mocha heeft een groepje wetenschappers in 1998 de resten gevonden van de Nederlandse (VOC) handelspost.

De muren van de factorij staan nog overeind en het gebouw is daarmee één van de weinige originele herinneringen aan de VOC in Jemen. De

stad is nu vrijwel één grote ruïne, van de bloei in het verleden is weinig meer over.

Na het verlopen van de koffiehandel heeft Aden de rol als belangrijkste haven van Jemen overgenomen.

VOC-post in Jemen gevonden

MOCCA – In de oude koffiestad Mocha in Jemen hebben wetenschappers de resten gevonden van de handelspost die daar door de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) rond het midden van de zeventiende eeuw is neergezet. De muren van *de factorij* staan nog overeind en het gebouw is daarmee één van de weinige originele herinneringen aan de VOC.

Mocca was de bakermat van de koffie en de handel daarin. De stad is nu vrijwel één grote ruïne, van de bloei in het verleden

is weinig meer over.

De directeur en de archivaris van het Algemeen Rijksarchief (ARA), respectievelijk dr. J. Boomgaard en dr. B. Slot, ondernamen de tocht naar Mocha tijdens een officieel bezoek aan Jemen. Slot kocht vorig jaar in Parijs, bij een van de boekenslalletjes langs de Seine, een kaart uit 1762 waarop de locatie van de factorij in de havenstad stond aangegeven.

VOC-schepen deden Mocha aan op weg naar Batavia of India, of op de terugreis naar Nederland.

De Nederlanders probeerden al in 1616 zich in de toen belangrijkste havenstad aan de Rode Zee te vestigen. De relatie tussen de Turkse overheersers en de VOC was niet heel erg warm. In 1697 kwam er een vestiging en sloot de VOC een handelsverdrag met de vorst van Jemen. De factorij was tot 1757 in vol bedrijf.

Vanuit Mocha kwam de eerste koffie naar Europa en koffieplanten werden van hier uit overgebracht naar andere tropische landen. (ANP)

Aldus De Gelderlander van 13 maart 1998

De resten van het Hollandse 'logies' in Mocha. Foto welwillend afgestaan door de heer J. Boomgaard. De foto is gemaakt tijdens zijn hierboven genoemde reis naar Jemen. De heer Boomgaard vertelde mij dat het gezelschap Nederlanders vanuit Sana, weliswaar onder een zwaar bewapend escorte, de gelegenheid werd geboden naar Mocha te gaan.

Bronnen

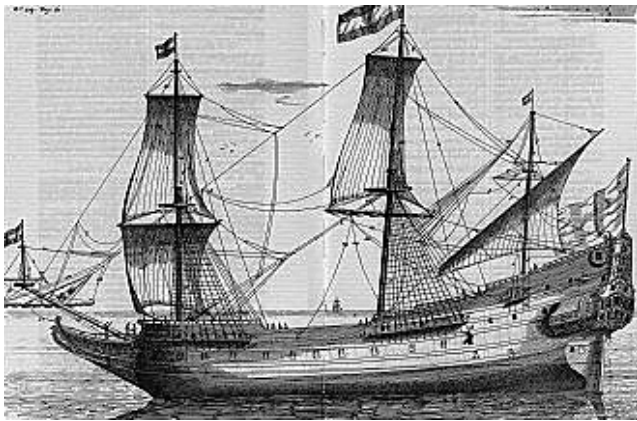
- Gaastra, F.S., 1991. - *De geschiedenis van de VOC*.
- Valentijn, F., 2004. - *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, deel Vijf, Hoofdstuk 4, pag. 180-198.
- VOC post in Jemen gevonden. In: *De Gelderlander*, 13/03/1998

(Hertaald) Rapport van de (onder) kooplieden

Rapport uitgebracht door de onderkooplieden Jan Joshua Ketelaar en Joan van der Neden over hun reis naar Mocha aan de Gouverneur Generaal en de Raad van Nederlands Indië

Hoogedelachtbare gestrenge heer en weledele heren,

Nadat u ons opdracht had gegeven handel te drijven met Mocha¹ en wij de nodige papieren en de instructie voor de reis hadden ontvangen, begaven we ons op 13 september 1705 aan boord van het schip OOSTERSTEIN. De monsterring van het schip door de waterfiscaal, de heer Abraham Quevelerius², had ondertussen plaats gevonden.

Tekening van een pinas als de Oosterstein. Uit: Nicolaes Witsen, *Aloude en Hedendaegsche Scheeps-bouw en Bestier*. (1671)

Vertrek van de rede van Batavia

De volgende dag, dus op 14 september, werd 's morgens vroeg het anker gelicht en gingen we in Gods naam tegelijk met de *Gent* (die Perzië als bestemming had) met een slap landwindje onder zeil.

In de morgen van de 19^e bevonden we ons even buiten Straat Sunda, en uit het zicht van land, zetten we boot en schuit in, en vervolgden met een gunstige wind onze reis.

Op de 25^e overleed³ de matroos Sijbrand Hansen uit Lunen; hij werd na het uitspreken van het avondgebed aan de natte elementen overgegeven.

[oktober 1705]

Op 6 oktober kregen we te maken met een *stijve marszeil koelte* en zware regenvlagen, die zo aanwakkerden dat ons voormarszeil van onder uit het lijk⁴ scheurde; daarom werd dat afgenomen, en door een oud zeil vervangen. Omstreeks de middag overleed opperkuiper Barent Pietersz. Karseboom van Enkhuizen; zijn stoffelijk overschot werd tegen de avond over boord gezet.

En op de 9^e overleed in alle vroegte de matroos Hendrick den Hengst van Delft; hij werd in de morgen na de gebruikelijke rituelen over boord gezet.

De 19^e 's morgens bevonden we ons dicht bij de Modderbaai, en zagen daar een Engels schip voor anker liggen. Even na de middag bereikten we veilig de rede van Cochin. We kregen toestemming ons van het nodige drink- en stook water te voorzien.

We bleven daar tot en met de 26^e liggen. De fiscaal van Cochin en twee gecommiteerden monsterden op beide schepen de manschappen.

Op de 27^e oktober, bij het aanbreken van de dag, lichtten we onze ankers en gingen weer onder zeil.

[november 1705]

Op 2 november, in de nabijheid van Calicut⁵, zagen we voor de middag drie schepen onze richting uit komen. Maar omdat we geen idee hadden welke herkomst deze schepen hadden, troffen we voorbereidingen – dat mochten het vijandelijke kielen zijn – om eventueel de nodige weerstand te kunnen bieden.

¹ Mocha (Al-Mokha of Al-Mukha)

² Was vanaf 1686-1692 1^e klerk van de Raad van Justitie; van 1692-1699 secretaris van dezelfde Raad; van 1699-1707 Water-Fiscaal en daarna Advocaat Fiscaal. Kreeg na thuiskomst in Patria in 1709 ernstige huwelijksproblemen met Maria Ferment (zie KB 401 D2:1:19)

³ Voor overlijdens gegevens: zie het **Journal**

⁴ Touw dat rondom een scheepszeil wordt vastgenaaid om het scheuren er van te voorkomen.

⁵ Kozhikode vroeger bekend als *Calicut*, een stad in het zuiden van de India'se staat Kerala.

Toen de bewuste schepen ons 's middags dichterbij waren gekomen, bleek het om een Engels schip en twee inlandse scheepjes te gaan die van Bombay kwamen met als bestemming Calicut. Vanaf het Engelse schip kwamen twee Engelsen bij ons aan boord. Ze vertelden ons onder andere over

een gerucht dat er een Afrikaanse zeerover, met 50 stukken en 300 man aan boord, was gesignaleerd, maar waar heen het koerste was onduidelijk.

De 3e 's morgens zagen we opnieuw twee Engelse schepen uit het noorden naderen. Ook nu kwam van één van deze schepen een Engelsman aan boord. Hij vertelde ons dat hun bodems van Carwaan¹ kwamen, en naar Calicut wilden. Interessant voor ons was te vernemen dat hij in de afgelopen maand juli uit Mocha was teruggekomen en dat daar wel acht Engelse bodems voor de koffiehandhandel had gezien. Die grote belangstelling had de prijs van de koffie van 86 tot 95 Mochase daalders doen stijgen, terwijl de vraag naar de door hen meegebrachte handelswaren juist verminderd was.

De 5^e bij het aanbreken van de dag zagen we een zeil achter ons opdagen, dat toen het in de middag

¹ Carwaan, Carwaar of Karwar: ligt ten zuiden van Goa, en ten noorden van Calicut op de Malabarkust.

dichterbij was gekomen, het jacht *Huis ter Haan* bleek te zijn, op weg van Batavia naar Souratta.

De 9^e voor de middag passeerde ons weer een Engels schip, dat zijn koers om de zuid stelde.

Tussenstop in Goa, de eerste deserteurs

De 14^e besloot de Scheepsraad die door schipper Joan de Werzijn bij elkaar was geroepen, om op de rede van Goa aan te koersen om daar onze watervoorraad aan te vullen.

Op 15 november arriveerden we behouden op de rede van Goa, waar we voorbereidingen troffen het nodige drinkwater aan boord te krijgen.

De 17^e drosten kwartiermeester Martinus Broeder van Willemstad en matroos Cornelis Jansz. Cool van Amersfoort, beide op de boot werkzaam, als *eer en eed vergeten vagebonden* uit de dienst van de Compagnie.

Op de 18^e deserteerden nog twee matrozen namelijk Focke Jansz. van Groningen en Pieter Arentsen van Amsterdam. We deden ons beklag hierover bij de onderkoning en de adjudant van het waterkasteel Aguade. Beiden zegden ons toe de deserteurs te laten zoeken, en bij arrestatie aan ons over te dragen. We bleven daarom een dag langer op deze rede liggen, maar omdat de weglopers niet te vinden bleken en omdat onze mogelijkheden uitgeput waren, lichtten we op de 19^e bij het aanbreken van de dag onze ankers, en namen afscheid van de collega's op de *Gent*, en stelden onze koers om de west.

[december 1705]

Op 3 december 's morgens zagen we in het noordwesten land, dat we toen we het dichterbij genaderd waren, herkenden als de kust van Arabia Petrea², en de bocht van Curia Muria.

10 december overleed de korporaal van de militie Abraham Moerkerk van Zwolle; tegen de avond vond zijn begrafenis plaats.

Op de 12^e tegen zonsopgang zagen we het hoge land van Aden opdoemen, passeerden het na de middag, en zagen tegen de avond het eiland Bab el Mandeb in het noorden liggen.

Aankomst op de rede van Mocha

Bab el Mandeb passeerden we op de 13^e met een felle zuidenwind en voeren de straat met dezelfde naam in, maar omdat de wind hoe langer hoe meer aanwakkerde, en de avond naderde, waren we genoodzaakt onge-

² De oude Griekse- en Romeinse geografen verdeelden gewoonlijk Arabië in drie provincies, nl. Arabia Felix, Arabia Petrea, en Arabia Deserta: het eerste kwam ongeveer overeen met het huidige Yemen, inclusief Mahra en Hadramaut; het tweede het moderne Hejaz; en het derde het Noordoostelijk deel dat zicht uitstrekt tot de Euphraat.

veer 2 mijlen buiten de rede van Mocha op 15 vadem diep water het anker te laten vallen. Tegen de avond begon het zo hevig te waaien, dat het nodig was meer kabeltouw uit te steken, en de stengen naast de grote ra's te strijken.

De 14^e, het waaide nog flink, kwamen er twee vissers-scheepjes langs boord, die door de gouverneur van Mocha waren gestuurd, om te informeren van welke natie en van waar wij gekomen waren. Toen we ze op de hoogte hadden gebracht vertrokken ze weer naar de stad. Tegen de avond stak de wind zo fel op, dat we genoodzaakt waren een tweede anker te laten vallen.

Ook op de 15^e waren we gedwongen door de sterke wind voor anker te blijven liggen.

Op de 16^e was de wind eindelijk wat gaan liggen. We lichtten onze ankers, en maakten alles in gereedheid om onder zeil te gaan. In de middag bereikten we (God lof) de rede van Mocha, schoten als saluut enkele kanonskogels af en werden op gelijke wijze door de stad verwelkomd.

Ondertussen was met een klein vaartuig de Benjaan¹ Ramsie die in dienst was van de Compagnies makelaar Wiera bij ons aan boord verschenen, om te vernemen wie we waren, omdat de hiervoor genoemde vissers de gouverneur niet naar genoeg over ons hadden kunnen informeren. Deze heiden die ons en het Opperhoofd Ketelaar wel kende, wilde meteen weer vertrekken om de gouverneur behoorlijk verslag uit te brengen, maar omdat wij ook wel wat informatie van hem wilden hebben, drongen we er op aan dat hij een briefje aan zijn superieuren zou schrijven, hetgeen hij beloofde te doen.

Ramsie werd uitgebreid ondervraagd of de mening van de gouverneur en de voornaamste Arabieren over ons door de problemen met Souratta niet was veranderd. En of de ter plaatse aanwezige Borase kooplieden² geen verzoek bij de gouverneur zouden indienen om hun door de Compagnie vastgehouden gelden terug te krijgen.

Ramsie antwoordde op onze eerste vraag dat, voor zo ver hij geïnformeerd was, de gouverneur en de Arabische hoogwaardigheidsbekleders, ons nog steeds goed gezind waren en respect voor ons hadden.

Maar wat de Borase kooplieden betreft, had hij het vermoeden dat die lieden wanneer wij aan land zouden komen, alles in het werk zouden stellen om hun geld terug te eisen. Maar hij dacht niet dat de gouverneur hen meer zou steunen dan de Compagnie.

Ondertussen verscheen met een ander vaartuig de plaatsvervanger van de havenmeester, die ons uit naam van de gouverneur, Sjeeg Sale Horebie, en zijn meester verwelkomde.

Ook zond de gouverneur ons een koe en wat groente - waar wij onze dank voor betuigden - terwijl hij ons tevens vriendschap beloofde en ons liet vragen zo snel mogelijk aan land te komen.

Wij zonden Ramsie naar de stad terug om de gouverneur voor zijn beleefdheid te bedanken en aan Wiera te vragen of hij omzichtig bij de gouverneur wilde informeren hoe wij bij hem te boek stonden en of zijn excellentie zich in verband met de problemen met Souratta neutraal wenste op te stellen, en daar zo mogelijk zekerheid over te krijgen. Als hij dat had gedaan zouden we graag zien dat hij z.s.m. aan boord wilde komen om ons uitgebreid verslag uit te brengen.

Op de 17^e waaide het zo sterk uit het zuiden dat er geen vaartuig aan boord kon komen.

De 18^e verscheen er op de rede een klein scheepje van Goga,³ waarvan de lading bestond uit 500 pakken lijnwaad, chitsen, zijde, stoffen, etc.

Op de 19^e ging de wind wat liggen zodat met het bootje van de gouverneur makelaar Wiera ons kwam begroeten mede namens de gouverneur.

Het belangrijkste wat hij ons vertelde was dat de gouverneur van plan is zich met betrekking tot de Souratse zaken neutraal op te stellen. Als bewijs daarvoor overhandigde hij een briefje in het Perzisch gericht aan opperhoofd Ketelaar, waarin hij beloofde ons naar ouder gewoonte hartelijk te zullen ontvangen en beschermen, omdat hij geen enkele reden kon bedenken waarom hij zich met Souratse problemen zou moeten bemoeien.

Nu we door Wiera voldoende geïnformeerd waren besloten we bij gunstig weer aan land te gaan.

We stelden Wiera van ons besluit op de hoogte en vroegen hem de gouverneur onze groeten te doen en hem te bedanken voor zijn vriendelijke woorden. Tevens mocht hij hem ervan op de hoogte brengen dat we morgen of uiterlijk overmorgen aan land zouden komen. Onze komst zou een uur tevoren met een kanonschot aangekondigd worden.

Aan land in Mocha, ontmoeting met de gouverneur

Op de 21^e december was het eindelijk rustig weer en daarom maakten we ons gereed om aan land te gaan. Nadat het afgesproken kanonschot was afgevuurd, begaven we ons, vergezeld van schipper Jan de Werzijn, en enkele militairen aan land ter hoogte van het havenhoofd bij de stadspoort (omdat het niet raadzaam was tijdens de moeson buiten de stad te landen) waar we door enkele regenten verwelkomd werden.

---

¹ Benjaan: inboorling van Bengalen. Bekend als handelaar [ook wel als banyan, bejaan, bengaen geschreven].

² Afkomstig van Bharuch ook bekend als *Broach*, in Gujaraat. De stad ligt aan de monding van de Narmada.

---

³ Gogha, kleine havenstad in Gujarat

Er werden ons rijpaarden aangeboden, maar omdat we maar een korte afstand hoefden af te leggen, gaven we er de voorkeur aan lopend naar de residentie van de gouverneur te gaan. Tijdens onze wandeling werden we geconfronteerd met een luid getrommel en gedrang van toegestroomde kijkers.

Deze afbeelding is afkomstig uit een reisverslag van de hand van Olfert Dapper; inderdaad de man naar wie de Dapperstraat in Amsterdam naar is vernoemd. Olfert Dapper is nooit op de exotische bestemmingen, waar hij over schreef, geweest. Hij verkreeg materiaal van derden. Onze vlag waait vanaf ons 'logie' (iets links van het midden). Uit: Naukeurige beschrijving van Asië (1680)

Aangekomen bij de woning van de gouverneur werden we zeer hoffelijk ontvangen, uitgenodigd om te gaan zitten en op een extract van koffiebonen getraceerd, en nadat we naar ouder gewoonte uw groeten aan de gouverneur hadden overgebracht, vroeg de regent ons waar we vandaan kwamen, hoelang we onder weg waren geweest, en wat we dachten over de problemen met Souratta, waar op door opperhoofd Ketelaar adequate antwoorden werden gegeven. Na het rituele gebruik van aguilhout¹, reuk- en rozenwater namen we afscheid en begaven ons van daar naar de woning van Wiera, waar we de eerste dagen moesten verblijven omdat de laatst gebruikte huurwoning voor ons te klein en te bouwvallig was. Wiera zocht en vond ondertussen een geschikte woning, waar we op de 24^e introkken. Toen lieten we onze bagage aan land komen.

Intussen domineerde de zuidenwind zo ongewoon sterk, dat er niet dan met groot risico van en naar het

schip gevaren kon worden. Wij waren daarom genoodzaakt onze huishoudelijke benodigdheden duur in te kopen.

Op de 25^e overleed matroos Jan Martensz. van Edam, hij werd aan land begraven.

De handel in Mocha

De eerste opdracht die we ons stelden, was om te informeren naar de toestand van het land en de laatste ontwikkelingen op de markt, welke schepen hier onlangs waren aangekomen en vertrokken, en - niet in de laatste plaats - hoe de koffi-oogst was uitgevallen en hoe de prijs ervan zich had ontwikkeld.

Na lang doorvragen kregen we van enkele Arabische kooplieden en van Wiera te horen dat de volgende schepen met de ondergenoemde handelswaar onlangs

Mocha hebben aangedaan:

- 3 schepen uit Bengalen van de Engelse Compagnie geladen met allerhande zijden stoffen, lijnwaad, poeder- en kandij-suiker, spialuter², tin, Chinees koper, lood, sappan en aguilhout, ijzer, rijst, etc.
- 2 schepen direct uit Europa, toebehorend aan Engelse kooplieden, welke hadden mee gebracht laken, vermilioen³, staal, ijzer en vooral Spaanse realen,
- 2 schepen uit Bombay van de Engelse Compagnie, met als lading diverse Sourattse zijden stoffen, lijnwaad en Borase passagiers,
- 1 schip van Calicut toebehorend aan particuliere Engelse kooplieden, met als lading voornamelijk Malabaase peper, rijst, burburrie⁴, wilde kaneel, gedroogde gember, staal, Japans staaf koper, spialuter, tin, lood, benjuin, etc.
- 2 schepen van Calicut toebehorend aan Malabaarse kooplieden, voornamelijk beladen met peper, kardamon⁵, rijst, kaier¹,

² 1) Mengsel van tin en lood, soms met toevoeging van nog andere metalen. 2) zink (eng. *spelter*).

³ Rode verfstof

⁴ Boreh: gele zalf, bereid uit klapperolie, poeder van sandelhout en curcuma.

⁵ Kardemon: De zaaddozen van verschillende soorten van *Amomum* en *Elettaria* (Oostersche gewassen van het plantengeslacht van de singiberaceën), specerij van aromatische geur en aangenaam kruidige smaak, gebezigd als volksgeneesmiddel (bij maagbezwaren); ook in

¹ Aguilhout, welriekend hout afkomstig van de Aloëboom, gebruikt als wierook

klapperpitten², gember en nog wat andere kleinigheden,

- 1 schip van Cannanoor³ toebehorend aan de Radjah aldaar, beladen als voren,
- 1 in Souratta thuis horend schip, genaamd *Ormus Martjeut*, beladen met diverse zijden stoffen en lijnwaad,
- 2 schepen van de imam van Mocha, geladen met een kleine hoeveelheid lijnwaad,
- 8 gourabs⁴ of inlandse vaartuigen met 2 masten van Poor en Pattenbander⁵ tusschen Diu⁶ en Cindi gelegen, beladen met katoen, lijnwaad, boter, rijst, tarwe en andere kleinigheden.

Zo dat in het afgelopen goede moesson seizoen in Mocha zijn aangekomen en vertrokken 14 schepen en 8 goerabs.

De onderstaande produkten werden volgens opgave van Wiera hier verkocht voor de volgende prijzen:

Poedersuiker uit Bengalen van 1¼ tot 1½ sp[aanse] realen de frazel⁷ van 27 lb Hollands;

Kandijsuiker uit Bengalen van 2¼ tot 2¾ idem;

Tin uit Siam van 3½ tot 4½ idem;

Spiaulter van 2¼ tot 2½ idem;

Japans staaf koper van 7 tot 7¼ idem;

Benjewin Cabessa⁸ van 12½ tot 13 idem;

Peper van Malabar van 32 tot 32¾ sp[aanse] realen de baar van 405 lb Hollands;

---

geneesmiddelen (om de smaak te verbeteren); bij de toebereiding van spijzen, sausen, gebak en likeuren, en bij Oostersche volken zeer veel als toevoegsel aan de bétel, sirih of pinang.

¹ De vezels van de klapperboom. Zie Yule-Burnell in *voce coir*, en Milburn I, blz. 278. GM1: de vezel van de kokosnoot, voor touw- en vlechtwerk gebruikt [ook: *cair*, *cairo*, *cayer*].

² kokosnoten

³ Het huidige Kanur (westkust India)

⁴ Gorab, ook gourab of goerab: Groot, oorspronkelijk Arabisch roeivaartuig, galei; inlands vaartuig met 2 masten; grote Indiaanse roofscheper.

⁵ Porbandar of Porbander is een Indiase kuststad aan de Arabische Zee in de Staat Gujarat. Patan is een district in Gujarat.

⁶ Diu is een eiland aan de zuidwestkust van Gujarat

⁷ Frazel of frasel: gebruikelijke gewichtseenheid in de Arabische landen (1/15 bahar). Hier gelijk aan 27 pond Hollands.

⁸ Eerste soort Bengaalse zijde; ook algemene aanduiding van de eerste kwaliteit. Benjewin=benzoë, een welriekende gomhars.

Ijzer in staven van 21 tot 21½ idem;

Lood in zeugen⁹ van 20 tot 21¼ idem;

*Staal plat **cust (?)** van 1¼ tot 1¾ spaanse realen de 40 pond.*

Wiera verzekerde ons dat de meeste van bovengemelde handelswaren, uitgezonderd koper, waarvan maar weinig was aangebracht, nog in Mocha aanwezig waren, omdat de vaart op Jedda door twisten tussen de mohammedaanse opperpriesters op dit moment zo goed als gesloten was.

Massua, een eiland gelegen halverwege tussen Mocha en Jedda¹⁰, niet ver van de Ethiopische kust gelegen, dat enige jaren geleden door de Turkse regering van Jedda aan de Abasijnse vorst is ontnomen, en waar jaarlijks een drukke overslag van produkten plaatsvond, is momenteel ongeschikt geworden voor de handel, omdat de succesievelijke gouverneurs ter plaatse de komende en de daar woonachtige kooplieden op zo'n manier geplukt hebben, dat de meesten van daar naar Jedda en/of Mocha zijn vertrokken, en nu heeft niemand lust zich voor de handel daar nog heen te begeven, 't geen er mede oorzaak van is dat de betekenis van de markt in Mocha steeds meer afneemt, zoals ook een Hongaars koopman - die vorig jaar door Egypte over Cairo naar Jedda reisde, en ook op Massua is geweest en vandaar naar Mocha trok - ons vertelde.

De koffiehandel

Wat betreft de cauwa of koffie hebben we geen gunstige berichten ontvangen. De achterliggende oorzaak was dat de Engelsen onlangs met twee schepen regelrecht uit Europa in Mocha verschenen waren met als enige doel koste wat kost koffiebonen in te kopen. Ze waren zo gretig dat op het laatst een baar van 400 lb Hollands tot 95 Mochase daalders of 78^{3/16} Spaanse realen was gestegen. [zie ook 3 november j.l.]

Verder werd ons gerapporteerd, dat dankzij de schaarse regenval de oogst van de koffiebonen zeer matig was uitgevallen, en dat er in Betelfackie¹¹ nog steeds kooplieden rondliepen met het doel koffie in te kopen.

---

⁹ Blokken

¹⁰ Djedda (ook wel getranslitereerd als Jeddah, Jedda of Jiddah)

¹¹ Bayt al-Faqih of Beit al-Faqih

Volgens de ingewonnen informatie bedraagt de huidige prijs per baar koffie 75 tot 76½ Spaanse realen.

Wij namen niet meteen genoeg met deze rapportage, hoewel die uit onpartijdige en geloofwaardige bronnen afkomstig was, maar lieten in het geheim door een ervaren Turks koopman, Mustaffa Tsjillebie geheten, uitzoeken hoeveel koffie er in de handel verwacht werd en tegen welke prijs.

Uit dit onderzoek kwam naar voren dat er niet meer dan 2.000 lb onzuivere Sinanse¹ cauwa in Mocha tegen niet minder dan 9 realen de frazél van 27 lb Hollands te krijgen was, en dat er van Sinan geen koffie meer zou komen.

Ook van Betelfackie zal er weinig koffie komen omdat de daar verblijvende Egyptische en Turkse kooplieden al druk aan het inkopen zijn en hun koopwaar over Hodila² naar Suez laten vervoeren.

Hoe onaangenaam ons dit in de oren klinkt, is licht te begrijpen, zeker wanneer we denken aan onze opdracht tot de aankoop van 400.000 lb cauwa!

Geschrokken van de hoge prijzen en het feit dat we op dit moment nog niet over voldoende contanten beschikten, vonden we het niet raadzaam daar enig blijk van te geven aan onze make-laar. We wilden alles nog rustig houden want de ervaring heeft ons geleerd dat wanneer de voornaamste handelaren, inclusief de gouverneur, van te voren vernemen, welke goederen de vreemde koopman van plan is in te kopen, zij daar zelf een voorschot op nemen om er een slaatje uit te slaan.

De hier wonende kooplieden van Mocha, die voornamelijk uit Gouzouratse³ Boras en Benjanen bestaan, houden zich geheel afzijdig van ons, zelfs een gesprek gaan ze uit de weg, maar we verwachten dat dat volkje - wij bedoelen dus Boras en Benjanen - die bereid zijn hun ziel aan de duivel te verkopen als er wat te verdienen valt - wanneer het maar met hun belangen overeenkomt, van het ene uiterste tot het andere overgaan en die partij kiezen waar het meeste voordeel te behalen is.

---

¹ Sinan, een koffieggebied in Yemen

² Al Hodaydah (ook genoemd Hudaïda of Hodeïdah).

³ Vernoemd naar het schiereiland Guzurat in het noorden van de Malabarkust.

Een punt van zorg is dat gouverneur Sjeeg Zalee Horrebbie⁴ de handel in eigen hand wil houden. Hij dwingt bijvoorbeeld andere handelaren geen bod op goederen uit te brengen wanneer hij er zelf belangstelling voor heeft. Zodat de koopman hoe laag zijn vraagprijs ook is, als het de gouverneur niet aanstaat, kan vertrekken met zijn waren.

Bovendien hadden onze Engelse vrienden toen ze onlangs goederen aan de gouverneur verkochten en de betaling daarvoor ontvingen, 2% extra boven het tolgeld voor de stad moeten bijdragen. Ook wilde de regent, dat de Engelsen voor de uitvoer van contanten 2% zouden betalen, maar daar protesteerden ze fel tegen zodat daarvan werd afgezien. We hopen dat wij wat meer respect bij de regent zullen ondervinden, te meer daar het doorgaans de *schuld van de Engelsen zelf is dat zij minder respect* ondervinden.

Wat betreft onze levensmiddelen is het met de aanvoer, dankzij een tekort aan regen in de bovenlanden, sober gesteld en zo duur als in lange jaren niet is vertoond. Wij kwamen daar achter toen wij voor een drietal mandjes met groenten voor onze zieke schepelingen, 10½ Spaanse realen moesten betalen.

En omdat we door de nog steeds aanhoudende sterke zuidenwind onze voorraden niet aan land konden krijgen, waren we genoodzaakt allerlei benodigdheden als kaarsen, lampolie, boter, etc. duur in te slaan.

Problemen met een aantal Borase kooplieden

Op de eerste januari van het nieuwe jaar 1706 kwamen er enkele Borase kooplieden bij ons op bezoek. Ze waren nauwelijks gaan zitten toen ze zeiden dat ze nog geld van ons te goed hadden. Het ging om gelden die zij ons in 1704 in Souratta ten onrechte moesten betalen en, die hen - zo waren ze van mening - toekwamen. Ze wilden wel genoeg nemen met een afrekening in contanten, dan wel met handelswaar. Als we niet wilden toegeven zouden ze andere middelen gebruiken om ons te dwingen een soepele houding aan te nemen.

Dit alles hoorde opperhoofd Ketelaar geduldig aan.

Ketelaar vroeg of zij hier de enigen waren, van wie de Compagnie geld had afgedwongen, waarop zij

---

⁴ Shaykn Sālih ben 'Alī al-Huraybi, gouverneur van 1702-1712

antwoordden dat het in totaal om acht Souratse kooplieden ging van wie geld door de Nederlandse Compagnie in beslag was genomen, en dat er buiten ons hier in Mocha nog veel Benjanen, mede schuldeisers, waren, maar dat ze daar geen bemoeienis me hadden, zij spraken alleen voor zich zelf.

We deden of we er geen raad mee wisten, waarop zij in hun Gouzouratse of Benjaanse taal – waarvan ze meenden dat we die niet verstonden - tegen elkaar zeiden: *‘Dit gaat lukken, ze beginnen al week te worden.’* Opperhoofd Ketelaar speelde hun spel mee door hen een opgave van hun namen en vorderingen te vragen. Daar waren ze wat graag toe bereid, in de mening het spel nu al gewonnen te hebben, maar die luidjes *‘brandden victorie voor de batailje!’*¹

Hun namen en vorderingen zijn:

Taafshan Bhai	20 zakken met	10.700	Spaanse realen
Adamchan	13 zakken met	6.789	„
Ibrahim	5 zakken met	1.367	„
Isofchan Cariem	2 zakken met	1.050	„
Sjeeg Dauoed	4 zakken met	2.100	„
Adamchan	4 zakken met	2.029	„
Noensie Ibrahim	2 zakken met	1.050	

Nadat ze dit hadden opgegeven, vroegen we hen of ze wisten waarom de Compagnie gedwongen was geweest schepen, goederen en contanten van de Souratse kooplieden in beslag te nemen. Daarop antwoordden ze niet anders te weten dan dat Abdul Gaffoer de Compagnie daartoe reden had gegeven, maar dat zij met die Gaffoer niets te maken hadden, en dus onschuldig moesten lijden voor een ander.

Daarom vroegen zij ons opnieuw om het hun toekomende hoe eer hoe liever terug te geven.

Wij maakten hen duidelijk dat ze hun vorderingen konden vergeten tenzij de Compagnie schadeloos gesteld zou worden voor de geleden schade. En zij moesten niet denken dat hun dreigementen indruk maakten. Bovendien konden ze er van verzekerd zijn dat wij genoeg macht en invloed hadden, om hun onbeschaamdheid te bestraffen, en dat dit de voornaamste reden was, waarom we hun namen hadden genoteerd, te meer dat door hun dreigementen en praktijken, de handel hier in Mocha

maar ook in Souratta op het punt stond vernietigd te worden.

Maar omdat ze nu met hun namen bekend waren konden ze ervan verzekerd zijn, dat zij als belhamels van dat kwalijke groepje zeeschuimers behandeld zouden worden. Deze toon stond de Boras helemaal niet aan, ze staken de koppen bij elkaar en gingen er zonder afscheid te nemen snel vandoor.

Omdat de Boras moeilijk bleven doen zagen we ons genoodzaakt de gouverneur er persoonlijk op aan te spreken. Wij verzochten hem de Boras te wijzen op hun onbeleefdheid en dat hij bij ongewijzigd gedrag gedwongen zou zijn hen te laten verwijderen. De regent verzekerde ons *‘dat zijn letters zijn woorden, en zijn woorden eden waren’*, en dat hij er onmiddellijk zorg zou dragen dat wij geen last meer van die lui zouden hebben.

Briefje aan Willem Six²

De Gouverneur verzocht ons mede namens zijn divan³ en makelaar Wiera, omdat hij ook regent over Sjeer en Masquetta⁴ was, naar Souratta een recomandatatie briefje ten behoeve van Amir Resjek, de schipper van de imam, aan de commandant van de Compagnie daar te schrijven, opdat de schepen van de imam van daar ongehinderd naar Mocha zouden kunnen terugkeren. Dit in onze ogen redelijke verzoek konden we niet weigeren, dus schreven we een kort briefje aan de heer Willem Six.

Zieke schepelingen

Hierna lieten we onze gedachten gaan over de zieke schepelingen. Het werd hoog tijd dat ze op de een of andere manier regelmatig van vers voedsel voorzien zouden worden om ze te laten aansterken. Omdat we maar moeizaam aan verse groente en vlees konden komen gaven we hen kostgeld zodat ze zich in plaats van met zout, spek en vlees, met verse vis konden voeden.

Diverse malen zijn wij door de scheepsoverheden aangesproken om de soldij van het gewone scheepsvolk te verhogen gezien de hoge kosten in Mocha, maar we hebben daar niet aan willen toegeven omdat we bang waren dat ze hun geld in sterke drank zouden omzetten waar door we

¹ Victorie branden, overwinning branden, vreugde vuren van overwinning branden, zegepraal vuren branden.(WNT)

² Directeur van de factorij te Surat van 1705-1709

³ Raadszaal en vandaar: ministerraad, staatsraad, raad van hoge ambtenaren.

⁴ Masqat (ook Mascate, Maskat of Muscat) is thans de hoofdstad van Oman

problemen tussen hen en de heet gebakerde Arabieren konden verwachten. We hebben beloofd op de terugreis op d'een of andere Compagnies vestiging op dit verzoek terug te komen.

De zieke matrozen en soldaten hebben wij succesievelijk aan land laten komen en aparte huisvesting voor hen geregeld en vervolgens de verzorging op gedragen aan onze chirurgijn Otto Muller. Inmiddels zijn de meesten weer op de been, maar er zijn ook enkele patiënten overleden.

De verkoop begint

Ondanks de hiervoor aangerode financiële problemen met de Boras, hebben wij het als onze voornaamste opdracht gezien alles in het werk te stellen een snelle maar ook voordelige verkoop van onze meegebrachte handelswaren te bereiken. Omdat de vraag achterbleef waren we genoodzaakt zaken te doen met de gouverneur. Na veel loven en bieden kwamen we met hem de onderstaande prijzen overeen:

Poedersuiker voor Spaanse realen	115/64	voor de frazel	
van 27 lb Hollands,			
Kandij	„	2 ³ / ₄	„
Peper	„	32 ³ / ₄	voor de baar
van 405 lb Hollands			
Staaf ijzer	„	23 ³ / ₄	„

Omdat we nu op het punt stonden de verkochte goederen aan land te laten brengen, en uit te leveren, vonden we het noodzakelijk het Mochas gewicht in het tolhuis tegen het Hollands te laten wegen, hetgeen gedaan is door de daartoe speciaal aangestelde gecommitteerden. De uitkomst was dat een Mochase frazel gelijk staat aan 27 lb Hollands, en 15 frazel voor een baar wordt gerekend 450 lb Hollands.

Terwijl men bezig was de hier voren genoemde waren aan land te brengen, en te wegen, hebben we met grote moeite de volgende goederen verkocht:

Met de Benjaanse koopman Ramsie Mousie en zijn compagnons zijn de onderstaande prijzen overeengekomen:

Voor de nagelen à 40 ¹ / ₂ Sp[aanse] rea[len] voor de frazel van 27 lb Hollants			
„ de noten	28	„	
„ de kaneel	20	„	
„ Benjuwin Cabessa ¹	12 ³ / ₄	„	
„ spialuter	2 ³ / ₄	„	
„ sandelhout	3 ¹ / ₄	„	
„ foelie	3 ¹ / ₂	„	voor 1 lb Holl.
„ sappanhout	10 ¹ / ₂	„	voor de baar
van 405 lb Holl.			
„ porcelein	4	„	voor 22 paaren en stellen.

De volgende prijzen zijn met de Mochase gouverneur Sjeeg Zalee Horrebbie afgesproken:

Voor het Japanse staaf koper à 7 Spaanse realen voor de frazel			
„ Lood	23 ³ / ₄	Spaanse realen voor de baar	
„ Plat cust staal	1 ⁵ / ₈	idem de 40 stuks	
„ Staven idem	1 ⁵ / ₈	idem de 20 st.	
Perpetuanen (rode)	16		
Idem (groen en blauw)	14 ¹ / ₂		

Hoewel we alle mogelijke middelen hebben aangewend om hogere prijzen te bedingen moeten we erkennen dat het deze keer voor ons ondoenlijk is geweest dat voor elkaar te krijgen omdat de meeste Borase en Benjaanse kooplieden zich onbuigzaam opstelden en er geen Turkse of andere vreemde handelaren van belang in Mocha aanwezig waren, en het ook niet de verwachting lag dat daar snel verandering in zou komen, zijn wij genoodzaakt geweest de genoemde prijzen te accepteren.

Met de verkoop van het lijnwaad, waar van de monsters al bij onze aankomst getoond waren, hebben we veel problemen gehad, en wel voornamelijk dankzij het 'godvergeten Boras geslacht', omdat ze het praatje verspreidden dat het afkomstig was uit een Sourats schip, dat vorig jaar uit Bengalen komende door de Compagnie overmeesterd zou zijn. Vergeefs probeerden we dat tegen te spreken maar dat haalde niets uit, we vonden geen koopman die het aandurfde een bod op het lijnwaad te doen. Eindelijk bleek de gouverneur wel belangstelling te hebben en kwamen we na veel afdingen van zijn kant, op de volgende prijzen uit:

[het geheel] Voor de corgie¹ van 20 ps

¹ Corgie, corgie: bundel van 20 stuks geweven stoffen (Hindoestaans corgie = 20)

Voor het Guinees gebleekt à Sp[aanse] rea[len]	82 ^¼
idem ruw	79
Voor de Salempoeris gebl[eeckt]	36
idem ruw	35 ^½
Voor 't Zeildoek Bengaals	15
„ de Bethillis gem[engd] gebl[eeckt]	37
„ gemelde br. blauw	42 ^¾
Voor de parcallen gebl[eeckt]	17 ^½
„ „ ruw	17
Potas	27
Voor het Guinees br. blauw	
99 ^{7/8}	

Wij moeten tot onze spijt erkennen, dat deze prijzen vrij laag zijn uitgevallen, maar de markt werkte nu eenmaal niet mee en we gingen ervan uit dat we beter met een kleine winst genoeg konden nemen, dan een zeker nadeel tegemoet te zien door het vasthouden en mee terugnemen van het lijnwaad.

Wij hebben hiervoor de prijzen van de verkochte handelswaren in Spaanse realen opgegeven, maar wat voor moeite we ook deden, de kopers in die geldsoort rekenen volgens de huidige gewoonte in *Realen Tsjelnie* (zo noemt men ze daar).

Het is zeker, zoals de heren Dirck Clercq en Cornelis Snoek in hun rapport over 1701 over de Mochase handel noteerden dat de Mochase rijkdaalder nergens ter wereld te vinden is, maar wij hebben ook ervaring opgedaan met een kleiner soort geld, kiraats genaamd (bestaande uit half zilver en half spialuter) à 80 kiraats per Mochase rijkdaalder, zoals al enige jaren geleden is vastgesteld, en zo lang het opgeld 21^½ % in 't verwisselen tegens Spaanse realen blijft, werd deze reaal verwisseld tegen 97^¼ Kiraats. Het gebeurt dikwijls, wanneer er meer gouden dan zilveren munten door vreemde kooplieden aldaar worden aangebracht, dat het opgeld wel stijgt tot 24%, terwijl men nu in Mocha niet voor het uiterste betaald wordt. De kopers vrezen voor een verhoging van de opgeden, en dit zijn de belangrijkste redenen waarom de kooplui in Mocha met de nieuw binnen gekomen handelaren noch in Spaans-, noch in goudgeld willen afrekenen.

Voortgang in de aankoop van koffiebonen

Nadat wij nu alles naar vermogen hadden gedaan om onze handelswaren op de meest voordelige manier te verkopen, lieten we vervolgens onze gedachten gaan over de aankoop van de gewenste 400.000 lb koffiebonen.

Ondanks de moeilijke marktsituatie hebben we met makelaar Wiera afgesproken dat hij via zijn correspondenten in Betelfackie koffie probeert te kopen à 71^½ Spaanse realen de baar van 400 lb Hollands met speciaal beding dat de partij koffiebonen, onder toezicht van onderkoopman Johan van der Neden, in Betelfackie ontvangen zal worden en in Mocha gemonsterd zal worden.

Ballast in de vorm van zout

Terwijl er goederen uit de Oosterstein gelost werden, vond de scheepsoverheid het nodig in verband met de stabiliteit van het schip en voor men meer goederen loste, ballast daar in te brengen om te voorkomen dat bij de nog steeds sterke zuidenwinden de Oosterstein in gevaarlijke situaties zou kunnen komen. Maar omdat de Compagnies boot niet gemist kon worden, en wij met dat voortdurend onstuimige weer geen inlandse vaartuigen konden bemachtigen, zijn wij genoodzaakt geweest in plaats van het gebruikelijke zand 208 zakken wit zout in te kopen, en die als ballast naar het schip te brengen. Naderhand is er nog ballast in zand door de Compagnies boot, en een klein gedeelte met inlandse vaartuigen aan boord gebracht.

Twee galjoten van de Compagnie beroofd

Tijdens een gesprek met de in Mocha wonende Turkse koopman Mustaffa Tsjillibie, hoorden wij dat in december 1704 door een groep Arabieren bij de kust van Camara¹ een galjoot² van de Compagnie is overmeesterd, en dat zij alle daarop varende manschappen op twee na en een zwarte jongen, dood hebben geslagen, de buit uit het schip gehaald en daarna het schip in brand hadden gestoken. Mustaffa vertelde dat hij dat, uit de mond van één door de rovers in Jedda opgebrachte en onder dwang besneden Nederlander, had vernomen.

Een Portugees vertelde ons, dat een andere galjoot van de Compagnie in Masquetta was opgebracht, en dat de daar op varende manschappen gevangen werden gehouden.

Wij weten niet zeker over welke galjoten het gaat, maar we vermoeden dat het eerste waarvan Mus-

¹ Waarschijnlijk is bedoeld de Arabische Oostkust.

² Galjoot: Platbodemd zeeschip met twee of drie masten, breed van boeg en achterschip, en ondiep; veel gelijkenis hebbende met een hoeker, en deels als oorlogsschip, deels als vrachtschip bij de vloot, deels als visschersvaartuig vooral bij de walvischvangst in gebruik.

tafa Tsjillibie sprak weleens het galjoot 't *Hoen*¹ zou kunnen zijn, omdat dat schip in november 1704 (sic!) door de Raad van India, Pieter de Vos van Zouali over Cochin en Ceylon met brieven naar Batavia was gestuurd en en op geen der gemelde plaatsen is komen opdagen, maar wat het andere vaartuig betreft hebben we geen idee om welk schip het zou kunnen gaan.

De Ormus Martsjeut

Op 14 februari arriveerde op de rede van Mocha een goed bemand schip van Masquetta dat toebehoort aan de Imam van die gebieden. Het voerde een rijk beladen schip uit Souratta, de *Ormus Martsjeut*, met zich mee, welk schip onderweg ge-kaapt bleek te zijn. Het Souratse schip had in 1704 als bestemming Mocha, maar kon toen niet vertrekken, en heeft in Dendaragiapour overwinterd en arriveerde vorig jaar in gezelschap van enige Engelse schepen eindelijk in Mocha en vertrok vandaar rijk beladen in het begin van september, had opnieuw de reis naar Souratta niet kunnen voltooien, maar was gedwongen geweest in Sjeer (een stad en haven even buiten de Golf aan de Arabische kust gelegen) over te blijven waar ze de genoemde Masquetter in de armen liep. De kaping vond plaats onder het mom dat veel van hun land-slieden in 1703 in Souratta neergesabeld waren en dat zij wraak hadden gezworen aan alle Souratse schepen die ze maar konden bemachtigen, waaruit maar weer blijkt dat er een verwijdering is ontstaan tussen Masquetta en Souratta, die uitermate schadelijk voor de handel blijkt te zijn.

In Mocha gearriveerde schepen

Verder kwamen er naar Mocha de volgende schepen:

*Van Congo*²

4 goerabs geladen met tammer, zwarte wol, dekkleden, koperwerk, etc;

Van Poorbander

4 goerabs bevracht met katoen, rijst, tarwe, boter en wat lijnwaad;

Van Pattenbander

3 goerabs die Cambaitse zijden stoffen, lijnwaad, boter, tarwe, rijst, etc.aan boord hadden;

Van Diu

---

¹ VOC-Site: Veroverd op weg vanaf Surat door een Arabische piraat op 11/10/1704.

² Gelegen aan de noordzijde van de Perzische Golf.

2 goerabs bevracht met Gouzouratse zijden stoffen, katoenen lijnwaad, boter, tarwe, rijst etc.;

Uit Bengalen

1 schip genaamd de *Dorothea* dat toebehoort aan Engelse particuliere handelaren. De kapitein was George Penrudock, Robbert Wilcox koopman, en Georgie Resjale onderkoopman, met als handelswaar: poedersuiker, kandijnsuiker, zijden stoffen, katoenen lijnwaad, Japans staafkoper, tin, lood, ijzer, staal in soorten, porcelein, laken, benjewin, spialuter, etc. Het is niet bekend hoe groot de hoeveelheden waren.

Uit Calicut

1 schip met de naam *Marchiant* dat toebehoort aan de Engelse factor aldaar, met als kapitein Benedictus Smith, met als vracht peper, kardamon, staal, spialuter, Chinees staafkoper, tin, lood, benjewin, caier, rijst, gengberri, borbporri;

1 schip genaamd *Calicut Marsjeut Caloe*, met als schipper Corle Mouza, voorzien van een zeepaspoort dat door de heer Willem Moermans te Cochin is verleend. De vracht was dezelfde goederen als die van kapitein Smith;

Van Bombay:

1 schip genaamd de *Elisabeth* dat toebehoort aan de Engelse Compagnie en ondershands door enige Zouratse kooplieden bevracht was met diverse Zouratse lijnwatad en zijden stoffen;

1 bark de *Vergiffenis* genaamd mede als voren gehuurd en beladen, over beide commandeerde kapitein Benjamin Stacey;

Van Carwaar

1 galjoot met twee masten, eigendom van enige Moorse kooplieden aldaar woonachtig, voornamelijk met peper en rijst beladen;

1 galjoot eigendom van Engelse particuliere kooplieden welke aldaar resideren, beladen als voren;

Van Cannanoor

1 schip genaamd *Mecka Seij*, eigendom van de Moorse regent Adriesa. Schipper daarop Coetie Assen, en voorzien van een paspoort dat door het opperhoofd van het Compagnies fort aldaar, Gerrit Mulder, is verstrekt, beladen met rijst, caaien draad, sappanhout, droge gember, peper, borbporri, arreek, ijzer, kardamon pee, Japans staafkoper, staal, klappernoten, etcetera;

Van Damaon

Kaart van de huidige staat Gujarat. Veel namen komen bekend voor zoals Ahmedabad, Surat, Porbandar, Diu, Daman en Bharuch

1 schip genaamd *Madre Deos Almo Sancto*, dat toebehoort aan Don Manuel de Sousa de Menese, gouverneur van die plaats. Het schip bracht een brief mee van de heer Willem Six gericht aan opperhoofd Ketelaar, waarin het verzoek werd verwoord de bemanning van dit schip vriendelijk te bejegenen. Deze bodem was beladen met diverse Zouratse zijden en katoenen kleden;

De Nosse Signora de Piedade das Sjagas

Van Goa arriveerde op 3 mei een Portugees oorlogs fregat genaamd *Nosse Signora de Piedade das Sjagas*, bewapend met 40 stukken en meer dan 300 (blanke) manschappen. Commandant daarop was Don Francisco de Mello de Castro admiraal van Portugees India, een broer van de onderkoning te Goa. Maar omdat er in 34 jaren geen Portugees schip in Mocha was verschenen, en ze hun erfvianden, de Masquetters, op de rede vonden, leek het erop dat de Lucitaan niet zomaar aan land durfde te komen. Hij zond daarom een briefje via een visser aan de gouverneur, waarin hij schreef wat zijn plannen waren, vanwaar hij gekomen was en het verzoek hem een loods te sturen om zijn schip op de rede te brengen.

Omdat er door de sterke wind geen inlands vaartuig de zee opdurfde liet de gouverneur ons vragen of wij niet een boot konden uitlenen, om daarmee een loods naar de Portugees te sturen. Wij wilden dat natuurlijk niet weigeren en zonden ondersturman De Laver vergezeld van assistent Diodati met de loods mee om de Don mede uit onze naam te verwelkomen. Bij hun terugkomst brachten ze een briefje voor de gouverneur mee.

Op de 9^e kwamen met een grote staat drie personen van het Portugesche fregat aan land, en nadat ze bij de gouverneur op visite waren geweest, kwamen ze ook ons bezoeken.

Ze brachten de groeten en dank over van de admiraal voor de bewezen diensten.

Deze afgezanten bleken een kapitein-luitenant, een handelsfactor en een kwartiermeester 1^e klasse te zijn, Ze vertelden ons dat de admiraal volgens zijn instructie niet in Mocha aan land mocht komen, en dat zij daarom gestuurd waren om bij ons te informeren of zij op de zelfde voorwaarden als de Compagnie zouden kunnen handeldrijven. Omdat ze vooralsnog geen logies hadden boden wij hen gastvrijheid aan in onze woning. Na enkele dagen vertrokken ze naar hun eigen onderkomen, dankbaar voor de genoten gastvrijheid.

Ondertussen was te zien dat de Masquetters (die op het hiervoor genoemde genomen schip een vlag en wimpel hadden bij gemaakt) aan de eene en de Portugezen aan de andere kant, agressief gedrag vertoonden, als wilden zij op elkaar invaren, tot dat op 9 juni Masquetters hun ankers lichtten en van de rede vertrokken. De Portugees ging er achter aan maar de volgende morgen kwam de Lucitaan onverrichterzake weer op de rede van Mocha terug.

Kort hierna werd ons door de Cannanoorse nachoda bericht, dat de Portugees hem had bedreigd zijn schip in beslag te zullen nemen, en als prijs mee te voeren naar Goa, omdat die van Cannanoor zich al in geen 30 jaar van paspoorten van de Portugezen hadden voorzien. Daarom verzocht deze nachoda ons hem naar vermogen te beschermen.

Enige tijd daarna verscheen de Portugese kapitein-luitenant bij ons. Wij verzochten hem zijn commandant mee te willen delen dat wij gehouden waren, het Cannanoorse schip te beschermen. Ondanks hun mogelijke rechten op dat schip verklaarden we niet te zullen tolereren dat gemelde bodem, door wie het ook zij, in onze presentie gewelddadig zou worden aangetast. Na meer onderwerpen te hebben besproken beloofde de kapitein ons zijn heer e.e.a. mee te zullen delen en per eerste gelegenheid antwoord daar op te geven. Dit gebeurde dan ook op de tweede dag daarna, toen wij van de Portugezen een brief ontvingen.

We hebben nu bereikt dat de Cannanoorse nachoda een paspoort (hoe wel niet zonder spen-

datie¹) van de Portugees verworven heeft, en dat hun twist daar mee geëindigd lijkt te zijn.

Deserteurs

Na ons verhaal over onze ervaringen met de Portugezen moeten we er nog aan toe voegen dat ons ter ore kwam dat er zich verschillende gedeserteerde Nederlanders op het Portugese fregat bevonden. De deserteurs zouden graag terug willen komen in Compagnies dienst indien ze een algeheel pardon konden krijgen. Er kwam er zelfs een 's nachts naar ons schip toe zwemmen, en een ander vervoegde zich aan land bij ons. In de scheepsraad werd besloten hen voorlopig pardon te beloven, en in genade aan te nemen. Uiteindelijk zult u moeten beslissen of dit besluit definitief is.

Vervolgens gingen Van der Neden, en onderstuurman De Laver aan boord van de Portugees en verzochten de admiraal vriendelijk de nog resterende bij hem verblijvende voortvluchtige Nederlanders aan ons te willen overdragen. De admiraal was daartoe bereid op voorwaarde dat hun misdaad vergeven zou worden. Hij zond daarop de nog resterende drie Nederlanders naar ons schip. Nadat Van der Neden en onderstuurman De Laver vriendelijk door hem onthaald waren keerden zij terug in ons verblijf.

De namen van de deserteurs zijn:

Goosse Jansz. de Wit van Amsterdam, Martin Christiaansz. van Amsterdam, Evert van der Wal van Amsterdam, Dirck Woutersz. van der Swaan van Delft en Gillis Adriaansz. van Brussel².

De deserteurs hebben verklaard tijdens dronkenschap overgehaald te zijn tot desertie maar beslist geen vijand van de Nederlandse staat gediend hebben.

Er zijn nog de volgende vrije lieden op voorhand in dienst van de Compagnie aangenomen, te weten:

Huijbert Claesz. Roiaal van Delft met de Engelsen uitgekomen,

Anthoni Floris van Manilla, en Salvador Welosa van Bellisoon, mestiezen.

Wij hopen dat u onze handelwijze zult goedkeuren.

---

¹ Moeite

² Niet te vinden, wel een Gillis Adriaansen uit Hulst in 1718.

Monsieur Louis David

Op de 21e mei arriveerden twee schepen van de Imam van Mocha onder gezag van de heer Amier Resjek uit Souratta behouden ter rede, met slechts weinig koopwaar aan boord. Met het schip arriveerde ook *Monsieur Louis David*, koopman in dienst van de Franse Compagnie. Het was zijn plan onderzoek te doen naar de mogelijkheden voor particuliere handel. Hij had slechts een kist met zijden stoffen uit Souratta mee kunnen nemen omdat de gouverneur van Souratte geen toestemming had gegeven goederen van enige omvang mee te voeren.

Van deze Fransman en ook van de heer Amier Resjek begrepen we dat een aantal schepen onder commando van Meijndert de Boer op de rede van Souratta was verschenen, en medio maart weer snel van daar was vertrokken.

Chirurgijn Otto Muller naar het hof

Reeds tweemaal had gouverneur Sjeeg Zaalee Horrebbie verzocht onze chirurgijn Otto Muller voor de duur van drie à vier weken voor de behandeling van een wond van de Imam naar het hof te willen sturen. Wij hadden hem beide malen beleefd geëxcuseerd, maar, zo liet de stedevoogd ons op 22 mei door zijn divan en secretaris weten, de Imam had opnieuw gevraagd de Hollandse *hackiem*³ zo snel mogelijk bij hem aan het hof te laten komen. Er werd duidelijk bij gezegd dat de gouverneur bij weigering van het verzoek, in grote ongenade bij zijn vorst zou komen, en daardoor niet meer in staat zou zijn, om ons tegen kwaadwilligen te beschermen, etc.

Nadat wij dit tot ons door hadden laten dringen besloten wij akkoord gegaan met dit verzoek, op voorwaarde dat onze chirurgijn uiterlijk op 1 juli weer in Mocha terug zal zijn, omdat wij immers van plan waren tegen die tijd te vertrekken.

Met een complimenteuzen brief en enkele geschenken voor de Imam vertrok de chirurgijn in gezelschap van twee Europeese soldaten (voor rekening van de gouverneur) op 23 mei naar het hof van de vorst in Mohab, en kwam op 9 juli weer behouden in Mocha terug. Hij bracht een brief mee gericht aan de gouverneur generaal Joan van Hoorn, en een andere aan het opperhoofd Ketelaar. Hij had nog meer brieven bij zich, welke alle door ons vertaald zouden zijn, als wij ze eerder in handen hadden gekregen. Tot op de dag

---

³ Hakīm betekent wijze of dokter